

Ljudmila Ulitskaja: Daniel Stein

Rukoile ja tee työtä

RIITTA VAISMAA (23.5.2016)

Ljudmila Ulitskaja kirjoittaa koko sydämeästään Kristukseen uskovasta miehestä ja samalla mitä suurimmassa määrin juutalaisuudesta. Hän kirjoittaa myös laajasti ja monipuolisesti uskosta ja uskonnosta, joiden väliin ei pidä sovittaa yhtäläisyysmerkkiä.

Juutalaisuus on aina kuulunut Ulitskajan teoksiin. Nyt hän menee asiassa reippaasti aiempaa pidemmälle ja syvemmälle. Juutalaisuutta ja juutalaisten kohtaloita kerrataan ja niitä analysoidaan. Nyt Ulitskaja kuitenkin kirjoittaa uskon ja uskontojen problematiikasta, eri kirkkojen tulkinnoista ja eroista mutta myös yhteneväisyyksistä. Hän kirjoittaa ihmisen kaipuusta hengellisyyteen ja haluun tavoittaa jokin itseä korkeampi, Jumala. Hän kirjoittaa myös suvaitsevaisuudesta, auttamisesta ja ihmisyydestä. Päähenkilö Daniel Stein on juutalainen katolinen munkki ja pappi. Ihmeitäkin tapahtuu, jos niin haluaa nähdä. Kun uskoo, niin näkee.

Daniel Stein on fiktiivinen dokumentti oikeasti eläneestä miehestä. Esikuva on Oswald Daniel Rufeizen, joka romaanin päähenkilön Daniel Steinin tapaan oli puolalaissyntyinen katoliseen uskoon kääntynyt juutalainen, munkki ja pappi. Tavattuaan Rufeizenin Ulitskaja tiesi heti, että hän haluaa kirjoittaa tästä miehestä. Hän yritti vuosia kirjoittaa dokumenttia mutta koki tehtävän mahdottomaksi. Kun genre vaihtui dokumentista fiktiiviseksi dokumenttiromaaniksi, kirja saattoi syntyä. Mikä fragmentaarisessa romaanissa on totta ja mikä fiktiota ja mikä jotakin niiden väliltä, ei ole merkityksellistä. Romaanin synty selviää, kun kirjailija romaanin jokaisen viiden jakson lopussa lähettää kirjeen kustannustoimittajalleen ja kuvaa kirjeissä kirjoitusprosessiaan.

Daniel Stein koostuu lähes 170 dokumentista: kirjeistä, muistelmateksteistä, päiväkirjateksteistä, haastatteluista, kertomuksista, sanomalehtiartikkeleista, virallisista kirjelmistä, uutisista ym. Ulitskaja ei etene jaksosta toiseen kronologisesti vaan pyörittää lukijaa yli 50 vuoden aikajanalla aina toisen maailmansodan aikaisesta holokaustista 1990-luvulle. Hän marssittaa esiin monien kymmenien ihmisten kohtalot ja näkökulmat; kaikkiin yhdistyy eri tavoin Daniel Stein. Syntyy laaja mosaiikki, jossa näkyy koko elämän kirjo, vaikka keskushenkilö on hyvin pienen ja marginaalisen, Haifassa toimivan kristillisen seurakunnan paimen ja karmeliittaveljeskunnan munkki.

Vaikka veli Daniel on päähenkilö, valtaosa laajasta romaanista kertoo muista ihmisistä ja heidän kauttaan Danielista. Daniel kuvaa itse omia vaihteita muutamassa jaksossa, joissa hän tapaa jo vanhana miehenä 1990-luvulla freiburgilaisia koululaisia ja kertoo heille uskomattomista vaiheistaan. Daniel kertoo matkasta, jolle hän lähti 17-vuotiaana sinä päivänä, kun saksalaiset hyökkäsivät Puolaan 1939, matkasta, jota hän yhä jatkaa. Nämä jaksot jäsentävät hyödyllisesti fragmentaarista kokonaisuutta, pitävät kartalla Danielin äärettömän moninaisissa vaiheissa.

Näistä Danielin oman kerronnan jaksoista lukija kiittää kirjailijaa. Kokonaisuus on äärettömän laaja, kertojia ja näkökulmia on kymmenittäin. Ulitskajan valitsema rakenne sekä aineiston määrä ja moninaisuus herättävät kunnioitusta mutta tekevät lukemisen paikoin hieman raskaaksi, vaikka samalla kaikki on äärimmäisen kiinnostavaa ja tärkeää. Kun eri henkilöiden puheenvuorojen väli saattaa olla jopa satoja sivuja, jotkut asiat pakkaavat unohtumaan. *Daniel Steinia* on hyvä lukea keskittyneesti ja mieluiten ilman pitkiä taukoja. Romaanin eräänlainen alkusydän on Emskin getto, johon oli koottu viitisen sataa Puolan juutalaista. Saksantaitoinen nuorukainen pestautuu juutalaisuutensa salaten Gestapon tulkiksi. Hänen motiivinaan on käyttää tulkkina saamia tietoa juutalaisten pelastamiseen. Hän onnistuu pelastamaan getosta 200 juutalaista ja suree lopun elämänsä 300 tuhottua. Hänet paljastaa getossa itsekin oleva kommunisti. Daniel onnistuu pakenemaan. Tämä ei ole ensimmäinen eikä viimeinen kerta, kun Daniel välttää täpärästi kuoleman. Hän pitää pelastumisiansa ihmeinä, joista hän jää kiitollisuudenvelkaan. Tätä velkaa hän lyhentää koko ikänsä auttamalla apua tarvitsevia uskontoon tai alkuperään katsomatta. Gestapon kynsistä livahdettuaan hän saa turvapaikan nunnaluostarista, missä hän kääntyy kristityksi, katoliseksi. Sodan jälkeen Daniel palaa Puolaan, missä hän liittyy karmeliittaveljeskuntaan ja ryhtyy munkiksi. Vuonna 1959 Daniel Stein saapuu Israeliin juutalaisena ja katolisena pappina. Yhdistelmä on harvinainen, eivätkä kaikki sitä hevjin sulata.

Daniel Steinin alussa USA:ssa asuvalle keski-ikäiselle juutalaiselle naiselle selviää tämän oma historia. Partisaaniäiti on paennut getosta lähes vastasyntyneen kanssa. Tyttö oli niin pieni, että hänet voi salakuljettaa turkin hihassa. Äiti pani lapsen Venäjällä lastenkotiin ja jatkoi taisteluaan kommunistien riveissä. Vankiloiden ja Stalinin leirien jälkeenkin äiti uskoo yhä aatteeseensa mutta päätyy juutalaisena kuitenkin Israeliin. Tytär näkee äidin tarvitsevan uskon johonkin ylempään, kun tämän elämän viime hetkillä kommunismi vaihtuu Jumalaan. Yhtä hyvin voi tässäkin puhua ihmeestä. Daniel etsii koko elämänsä alkuperäistä raamatullista yhteyttä. Hän näkee juutalaisuuden ja kristillisyyden yhtenä ja samana uskontona. Hän ylittää ja ohittaa luovasti myös muita uskontojen raja-aitoja. Hän kokoaa pieneen seurakuntaansa ihmisiä hyvin erilaisista taustoista. Kristitty voi olla paitsi juutalainen myös vaikkapa arabi. Danielin seurakunta kokoaa myös monin tavoin haavoittuneita, elämän murjomia, mutta myös idealisteja. Avustajineen Daniel auttaa köyhiä ja sairaita.

Hiljalleen Daniel siirtyy viettämään kristillisen messun hepreaksi, mikä on ennenkuulumatonta. Danielille kysymys on ensi sijassa käytännöllinen. Eri puolilta maailmaa, suurelta osin Jiddišlandiasta, Israeliin tulleet oppivat maan virallisen kielen heprean. Se on näiden ihmisten ainoa yhteinen kieli.

Daniel muokkaa messun muutoinkin omien ajatustensa mukaiseksi. Hän ei lue uskontunnustusta, koska hänestä mm. neitseestä syntyminen on vain myöhemmin kehitetty tarina. Myöskään Jumalan kolminaisuus ei sovi Danielin ajatusmaailmaan, eikä hänen mukaansa ole helvettiä tai korkeintaan sen voivat ihmiset saada aikaan maan päällä. Danielille keskeisin on Kristus. Hän on vääräuskoinen niin katolisena kuin juutalaisenakin.

Danielin avustajista ja työtovereista eniten saa sijaa sympaattinen ja aidosti uskova saksalainen Hilda, jonka päiväkirjoista ja äidilleen Saksaan kirjoittamista kirjeistä muodostuu kuva älykkästä, toimekkaasta ja herkästä työstä, myöhemmin naisesta. Hilda muuttaa Israeliin alle 20-vuotiaana. Hän lähtee idealistisena tekemään lähetystyötä. Saksalaisena hän ei kuitenkaan kelpaa minnekään. Kun hän löytää Danielin, hänestä tulee tämän oikea käsi ja seurakunnan työmyyrä mutta myös moninaisen joukon keskeen yhteyttä luova, rakkaudentäyteinen, aina ja kaikille avulias ihminen. Vaikka kuva Hildasta näyttää äärettömän hienosti liikuttavan idealistin, Hilda on Danielin korvaamaton ja käytännöllinen työpari.

Danielin seurakunta ja pieni ja köyhä. Rahasta on jatkuvasti pulaa, silti vanha kirkko entisöidään, rakennetaan vanhainkoti ja seurakuntakeskus, josta ei nälkäisiä ajeta pois. Kun vastustajat polttavat kaiken, kaikki rakennetaan taas uudestaan. Viime hetkellä rahoitus järjestyy pääosin lahjoituksina mutta myös

mm. ilmaisena työvoimana, ihmeenomaisesti. Ainakin Daniel ja Hilda uskovat ihmeisiin. Oman vaatimattoman elantonsa ja osin seurakunnankin elannon Daniel hankkii kaiken muun puuhansa ohella matkaoppaana. Hän kuljettaa moninaisia ryhmiä *Raamatuntapahtumapaikoilla*.

Avuntarvitsijoille Daniel ei koskaan sano ei, sen sijaan hän sanoo eräille luostarielämästä ratkaisua etsiville ehdottoman ein. Luostariin ei mennä parantumaan rakkaussuruista. Ihmisiä voi paremmin auttaa muualla. Daniel kertoo luostarielämän vaikeudesta, kun hyvin suuresta osasta ihmisen elämään kuuluvasta on luovuttava. Hän myöntää itsekkin kaivanneensa mm. rakkautta ja omaa perhettä. Danielin vastaus kaikille, myös luostarielämästä haikaileville on: Rukoile ja tee työtä.

Ljudmila Ulitskajan *Daniel Stein* on kuvaus juutalaisten rankasta historiasta mutta myös silmiä avaava kuvaus Israelista ja sen monikulttuurisuudesta vuosikymmenten aikana ja aina lähelle nykyaikaa. Israelissa eli ja elää kaikkia mahdollisia uskonnon ja etnisyyden yhdistelmiä. Israelilaiset ja palestiinalaiset elävät fyysisesti hyvin lähellä, välillä pelottavan lähellä toisiaan. Sopimusten mukaiset rajalinjat eivät pidä. Palestiinalaisten intifada ei kohdistu vain juutalaisia vastaan. Uhreiksi valikoituvat myös mm. kristityt arabit.

Ulitskaja on tarttunut kunnianhimoiseen ja ajankohtaiseen aiheeseen. *Daniel Stein* on kannanotto ääriilikkeitä vastaan. Hän on kirjoittanut tärkeän teoksen eri uskontojen, kulttuurien ja monien etnisten alkuperää olevien ihmisten keskeisen suvaitsevaisuuden merkityksestä. *Daniel Steinin*henkilöt edustavat monia eri uskontoja ja aatteita: heidän joukossaan on ortodokseja, katolisia, juutalaisia, islaminuskoisia, ateisteja ja kommunisteja. Vaikka Danielin suurisydäminen suvaitsevaisuus ei kaikille käy, hänen toimensa puhuvat voimakkaasti ihmisten ja heidän aatteidensa keskinäisen ymmärryksen puolesta.

Daniel Stein kritisoi kirkkoja ja niiden jäykkiä rakenteita. Danielille usko on muuta kuin uskonto. Vaikka asiat eivät ole yksinkertaisia, Daniel löytää perustelut ratkaisuihinsa pyhään kirjaan perehtyneisyytensä pohjalta. Hänestä tehdään useitakin kanteluita, milloin karmeliittaveljeskunnan johdolle, milloin aina Vatikaaniin saakka. Danielin valloittava persoona pelastaa hänet monesta liemestä, itse elämä viimeisestä. Ihmekö tämäkin?

Helsingin yliopiston *Idäntutkimus*-lehden Marjo Rytkösen mukaan Ulitskajan romaanin suosio Venäjällä on yllättänyt kriitikot. *Daniel Steinin* aihepiirit eivät ole tavallisia venäläisessä kaunokirjallisuudessa. Rytkösen mukaan Venäjällä sanotaan kuitenkin olevan kaipuuta uskonnollisten ja hengellisten aiheiden

käsittelyyn kirjallisuudessa. Vaikka Ulitskajaa on syytetty liiasta ideologisuudesta ja omien ajatustensa syöttämisestä kaunokirjallisuuden varjolla, romaani voitti vuonna 2007 arvostetun Bolšaja kniga (Suuri kirja) -kirjallisuuspalkinnon, minkä perusteeksi on arveltu Ulitskajan ja myös *Daniel Steinin* suurta lukijasuosiota. Arja Pikkupeuran suomennos on taas laatutyötä.

Ljudmila Ulitskaja: *Daniel Stein* (Daniel Štain, perevodšik). Suom. Arja Pikkupeura. 526 s. Siltala 2016.

Riitta Vaismaa on kirjallisuuskriitikko.